

Наталія Бондар,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу стародруків та рідкісних видань,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський проспект, 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: bondarnat@ukr.net
тел.: (044)288-13-85

**ОРНАМЕНТИКА ОПРАВ КНИГ
ОСТРОЗЬКОГО ЄЗУЇТСЬКОГО КОЛЕГІУМУ
І ЗАГАДКИ ЇЇ МІГРАЦІЇ**

Проаналізовано типові оправи стародруків збірки Острозького єзуїтського колегіуму, наведено аргументи щодо їх місцевого виготовлення. Ідентифіковано два види тиснення острозької палітурні з зображеннями польських королів та геометричного орнаменту. Описано ідентичне тиснення на ранішій оправі «Книги о постничестві» Василя Великого 1594 р. Запропоновано гіпотезу про переміщення палітурного знаряддя з Острога до Києва, Новгород-Сіверського та Чернігова і використання його в оправах місцевих видань Л. Барановича та І. Галятовського.

Ключові слова: оправи стародруків, палітурня Острозького єзуїтського колегіуму, палітурна справа в Україні.

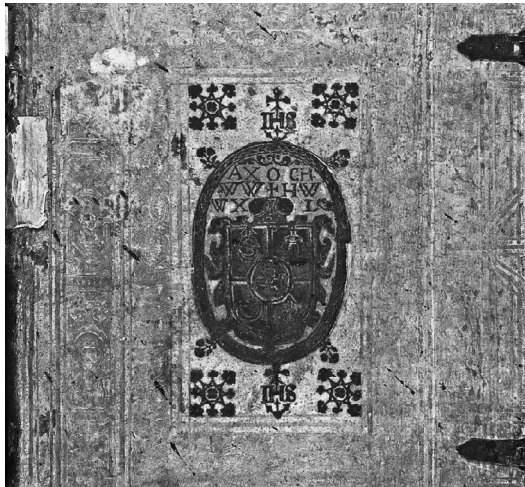
Збірка Острозького єзуїтського колегіуму є однією із найцікавіших давніх книгозбірень, представлених у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ). Водночас вона належить до найбільших збережених бібліотек католицьких монастирських осередків з давніх українських теренів. Зараз бібліотека представлена цілісним масивом у фонді відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій, також її примірники є в окремих колекціях інкунабулів, палеотипів, альдин, етьєнів, плантенів, ельзевірів відділу стародруків та рідкісних видань [14, с. 116]. Свого часу збірка Острозького єзуїтського колегіуму була частково розпорошена, внаслідок цього книги з неї у вигляді невеликих масивів чи поодиноких примірників зараз зберігаються також в фондах Острозького історико-культурного заповідника, Наукової бібліотеки Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Центрального державного історичного архіву у Києві, Національного університету

© Бондар Н., 2019

«Острозька академія», Державного архіву Волинської області [15, с. 73–74; 16] та, вірогідно, й в інших.

Про долю книгозбірні, її склад, провенієнції, сучасне місцезнаходження книжкових пам'яток йдеться у працях П. А. Сотниченка [12], І. О. Ціборовської-Римарович [14–16], Т. Є. Мяскової [9], Ю. М. Шемети [17], С. О. Серякова [11] та ін. Оправи стародруків збірки як самостійний об'єкт студій з бібліопегістики не вивчалися, хоча їх характеристика в структурі опису окремих примірників міститься у статтях Ю. М. Шемети [17, с. 162–171] та І. О. Ціборовської-Римарович [16, с. 526–540]. Публікації дають інформацію про переважання в збірці книжок у шкіряних оправах, використання тиснення на кришках, використання суперекслібриса, проте не містять детальних описів їх орнаментики.

При роботі зі збіркою Острозького єзуїтського колегіуму одразу привертають увагу численні подібні між собою оправи зі світлої шкіри з тисненням. Як правило, такі прикметні оправи бачимо на примірниках стародруків великих розмірів та значного обсягу, їх нараховується до кількох десятків. Ідентифікатором часто виступає гербовий суперекслібрис фундаторки інституції Анни Алоїзи Острозької Ходкевичевої [17] (іл. 1). Також ідентичні елементи художнього оформлення у вигляді тиснення містяться й на оправах збірки, виготовлених із коричневої шкіри.

Іл. 1. Суперекслібрис фундаторки колегії А. А. Острозької Ходкевичевої

Перед тим як перейти до детальнішої характеристики оправ і спроби дослідження міграції їх орнаментики, що є предметом висвітлення цієї публікації, варто зазначити, що історія української палітурної справи й до сьогодні залишається недостатньо дослідженою, оскільки не встановлено, які оправи виготовлялися у відомих осередках, які вони мали елементи оформлення – середники, наріжники, ролі, накатки, не видано альбомів чи каталогів з фіксацією такої орнаментики. Ідентифікація оправ за окремими елементами можлива, але це процес тривалий, копіткий, він вимагає ретельної роботи з давніми книжковими пам'ятками *de visu* і поки ведеться доволі кволо, відтак основна робота ще попереду. Проте окремі епізоди історії палітурної справи ми можемо дослідити на практиці, скориставшись збереженими до цього часу примірниками. Більш-менш підлягають атрибуції оправи палітурень Києво-Печерської лаври, Львівського Успенського братства, Чернігівської друкарні, Почаївського монастиря. Свого часу ми намагалися дослідити давні острозькі оправи часів В. К. Острозького, відповідно й періоду діяльності православної друкарні та загалом науково-освітнього осередку [1].

Звернувши увагу на стародруки Острозького єзуїтського колегіуму, ми спробували виділити ідентичні чи схожі між собою за орнаментальним тисненням оправи цієї збірки і аргументувати їх виготовлення саме в Острозі в місцевій колегіальній палітурні. Як ми вже вказали, доволі багато стародруків збірки Острозького єзуїтського колегіуму вирізняються схожими між собою оправами з активним доволі майстерним за рівнем виконання орнаментальним тисненням.

Висока якість виготовлених в палітурні колегіуму оправ не є випадковою, оскільки при єзуїтських, та й інших орденських осередках традиційно працювали палітурники, і загалом книжкова справа з усіма її галузями підносилася на доволі високий рівень. Відіграла роль і використовувана в католицьких монастирських осередках кадрова ротація, де палітурники були частіше не найманими робітниками, а ченцями, і вони переміщувалися на українські терени, зокрема до Острога, з різноманітних європейських, в цьому випадку єзуїтських осередків.

У раніших публікаціях ми вже коротко фіксували факт виготовлення оправ для книг бібліотеки Острозького єзуїтського колегіуму саме в Острозі, вірогідно, там же в колегіумі [2, с. 348–349]. Книги були придбані за кошти фонду, залишеного колегіуму його засновницею А. А. Острозькою. Схоже, при придбанні для частини з них виготовлялися бібліотечні оправи.

Одним із елементів тиснення оправ донаційних книг був суперекслібрис фундаторки, використання якого є суттєвим аргументом на користь місцевого виготовлення оправ [17]. Варто відзначити, що попри те, що суперекслібрис міститься на окремому клаптику шкіри, що наклеювався поверх кришки, все ж тиснення відбувалося після його приклеювання до оправы. Тобто палітурники не використовували попередні заготовки з зображенням. Відмінна за якостями шкіра була потрібна для надання суперекслібрису певного забарвлення у вигляді позолоти, зараз фрагменти шкіри з суперекслібрисами набули темного кольору.

Ще одним вагомим аргументом на користь виготовлення оправ в Острозі можна вважати філіграні форзацного паперу, чи при палітурних або захисних аркушів, що належать місцевій папірні. Про діяльність папірні в Острозі збереглися скупі поодинокі документальні згадки [8, с. 60–61; 6, с. 55–56], а від періоду 1620–1640 рр., що цікавить нас, лише імена трьох папірників [7, с. 38]. Острозька папірня напевно не була потужною, працювала з довгими перервами, і вироблена тут продукція збувалася на місці, відтак не було потреби вивозити її до інших великих книжкових осередків – Львова, Кракова, Любліна або Луцька. Перегляд форзаців масиву примірників з маргіналіями єзуїтського колеґіуму дав можливість виявити поки що шість книг у характерних оправках з сюжетними філігранями острозького походження на форзацних аркушах.

Детальну характеристику стародруків та їх оправ, відомості про їх розміри, записи, місце розташування та характеристику філіграней подано в таблиці 1.

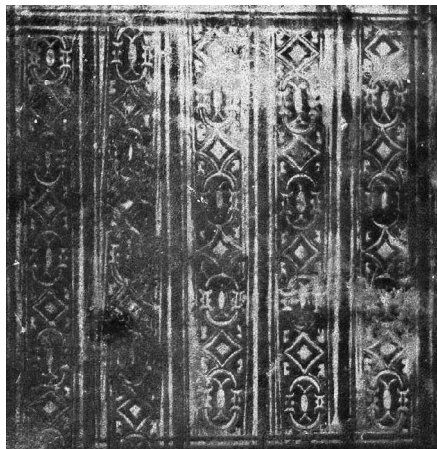
Спробуємо узагальнити інформацію про шість примірників стародруків з острозькими філігранями на форзацних аркушах. Всі вони оправлені в коричневу шкіру з тисненням. Дві з перерахованих книг формату у четвірку, інші – в двійку. Попри багатоманітність вірогідної острозької орнаментики, наприклад, на оправках з суперекслібрисом А. А. Ходкевичевої, на шести оправках книг з острозькими філігранями використано тиснення, обмежене двома видами накаток, середником та двома видами окремих віньсток. Насамперед це накатки 1) медальйонами із зображеннями польських королів (іл. 2); 2) з орнаментом у вигляді ромбів та овалів (іл. 3). Далі ми детальніше охарактеризуємо ці обидва елементи, бо саме вони були загадково переміщені до Києва і далі виявлені нами на оправках стародруків, виданих у друкарнях Києва, Новгорода-Сіверського та Чернігова.

Таблиця 1

№	Шифр	Формат, розміри	Місце і рік видання	Запис, дата	Оправа	Тиснення	Філігрань, місце розташування	Розміри філігрань
1	Іп 655	четвірка, 240 x 187 x 71 мм	Франкфурт-на-Майні, 1610	запис на тит. 1640 р.	коричнева шкіра, дошки, реставр.	смужки з королами та ромбами/ овалями, середник вниз.	філіграні на обидвох форзацах	1. 65 x 48 мм, погвоздо 22 мм; 2. 64 x 50 мм, погвоздо 23 мм
2	Іп 863/10	двійка, 382 x 237 x 75 мм	Амстерден, 1612	запис на тит. 1636 р.	коричнева шкіра, дошки, частину нижньої кришки втрачено	смужки з королами та ромбами/ овалями, середник з Богородицею на півмісяці, він еткі ISH	філіграні на верхньому форзаці	60 x 45 мм, одна лінія погвоздо посередні, відстань 26, 30 мм
3	Іп 863/15-16	двійка, 382 x 237 x 75 мм	Амстерден, 1612	немає, т. 15 без титулу	коричнева шкіра, дошки	смужки з королами та ромбами/ Богородицею на півмісяці, він еткі ISH	філігрань на нижньому форзаці	60 x 48 мм, одна лінія погвоздо посередні, відстань 26, 30 мм
4	Іп 6796	двійка, 356 x 250 x 76 мм	Броччано, 1626	запис на тит. 1639 р.	коричнева шкіра, картон	смужки з королами та ромбами/ овалями, середник з Богородицею на півмісяці, він еткі з дрібними квітками	філігрань на нижньому форзаці в нижній частині горизонтально	одна лінія погвоздо посередні, дві з боків, відстань 22 мм
5	Іп 6794/1	четвірка, 364 x 236 x 76 мм	Париж, 1637	запис на тит. 1638 р.	коричнева шкіра, дошки	смужки з королами та ромбами/ овалями, зображення на середнику нечітке	філігрань на нижньому форзаці в нижній частині горизонтально	56 x 40, одна лінія погвоздо посередні, дві з боків, відстань 26 мм
6	Іп 4500	четвірка, 280 x 152 x 52 мм	Амстерден, 1637	запис на тит. 1639 р.	коричнева шкіра, картон	смужки з королами та ромбами/ овалями, середник з Богородицею на півмісяці, він еткі ISH	нижня половина філіграні на нижньому форзаці горизонтально	одна лінія погвоздо посередні, дві з боків, відстань 28 мм

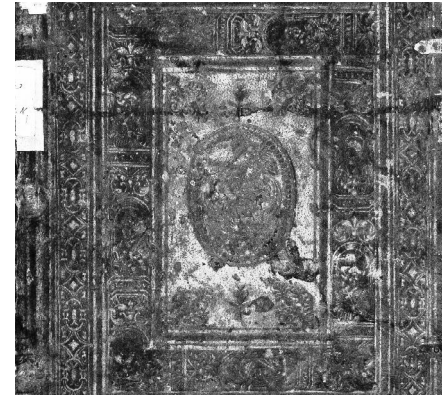

Лл. 2. Тиснення на оправі остроцького походження із зображеннями польських королів

Лл. 3. Тиснення на оправі остроцького походження з ромбів та овалів

На чотирьох із шести оправ із остроцькими філігранями вміщено овальний високомистецький середник із зображенням сидячої Богородиці на хмарах і півмісяці, яку коронують два ангели, розміри зображення 57 x 43 мм [21, № 239, 273, 275, 301, 303, 305] (лл. 4). На трьох оправих витиснено він'єтки з літерами ISH, на одній – розетки з квітами. В усіх примірниках філігрань має один і той же сюжет Конча в овалному картуші – направлена вверх перекреслена стріла, що спирається внизу на півколесо (лл. 5). Подібні філіграні датовані в альбомі О. Я. Мацюка 1640–1644 р. [8, с. 142, № 370–374] із посиланням на публікацію І. Каманіна та О. Вітвіцької [5, с. 132, № 1236, 1237, с. 133, № 1238], виявлені в документах фондів 27 та 28 ЦДІАК (Володимирський гродський суд) [8, с. 276]. При цьому розміри практично усіх філіграней відмінні між собою, що свідчить про використання кількох різних форм. Це підтверджується й відмінностями у відстанях між понтюзо. Враховуючи записи про придбання книжок в 1636–1640 рр., час виготовлення паперу цілком кореспондується з датуванням їх закупівлі, і у такий спосіб підтверджується достовірність обох дат.

Лл. 4. Оправа остроцького походження з середником з зображенням Богородиці на півмісяці

Лл. 5. Філігрань остроцької папірні 1640–1644 р.

Вірогідно, фундуш А. А. Остроцької був наданий в грошах для придбання потрібних навчальному закладу книг. А вже після закупівлі для частини примірників у місцевій палітурні виготовлялися оправи. Час їх виготовлення корегується записами про приналежність єзуїтській збірці, які часто містять дату. Відтак остроцькі філіграні на форзацах стародруків стовідсотково доводять факт виготовлення оправ саме в Остроці, одночасно документально засвідчуючи діяльність остроцької папірні.

Варто зафіксувати й ту інформацію, що в інших примірниках для форзацних аркушів використано папір з багатьма філігранями різних папірень, що доводить використання в Остроці й привозного паперу (далі це буде показано в таблиці 2). Можемо припустити, що місцевий папір на той час або не виготовлявся, або оправи було виготовлено не в Остроці, що покажуть подальші студії. Більш детальне дослідження всієї орнаментики оправ, атрибуція численних філіграней форзацного паперу, порівняння датованих і недатованих записів, безперечно, дадуть нові результати.

Відтак за сукупністю аргументів, а саме – 1) наявність масиву подібних оправ на стародруках збірки, що вказує на їх виготовлення в одній палітурні; 2) використання для форзаців паперу місцевого остроцького виробництва; 3) вміщення на частині оправ суперекслібриса донаторки А. А. Ходкевичевої, – засвідчує виготовлення оправ саме в Остроці.

Спробуємо коротко описати два використані елементи художнього оформлення оправ, що поки визначені нами як ідентифікуючі – 1. ширші смужки з медальйонами із зображеннями польських королів Сигізмунда, Сигізмунда Августа, Бони та Ізабелли; 2. вужчі смужки з орнаментом у вигляді плетінки з ромбів та овалів. Перша з вказаних накаток виконана в традиційній ренесансній стилістиці, вона містить чотири зображення королів та королев у медальйонах, розміщених в рослинному обрамленні, із підписами з «SIGISMV», «SIGAVG», «BONA» та «ISABELLA» [21, № 322, 325, 406, 421, 423, 424, р. 75, 86, 88, 89]. Таке тиснення не було рідкісним для оправ стародруків. В альбомі Е. Лауцявічюса ідентичний вид тиснення фіксується щонайменше на п'яти оправах примірників видань 1530–1560 рр., надрукованих у Кьольні, Базелі, Женеві, що перебували в збірках Вільноньського, Кросненського та Слонімського колегіумів [21, № 322, 325, 406, 421, 423, 424, р. 75, 86, 88, 89] і ніколи не потрапляли до Острога.

Наскільки можна судити про технічні параметри інструменту для орнаментики, то це кругла накатка для відтискування малюнка у вигляді смуги, з розміщеними на ній чотирма зображеннями. Ширина малюнка – 25 мм, умовна довжина, тобто один прогон – 190 мм. Всі чотири зображення підписані, лише на зображенні Ізабелли вгорі вказано дату виготовлення – «1540».

Загалом подібні накатки зі стилістично близькими зображеннями римських пап, представників європейських католицьких династій, християнських святих були характерні для другої половини XVI і перших десятиліть XVII ст. Однак аналіз цього виду тиснення викликає деякі запитання. В ілюстраціях в верхній частині зображення Бони видно літери «АН», і в тексті вказано, що це ініціали гравера [21, р.75]. Детальніше ознайомлення з іншими стилістично подібними зображеннями з оправ засвідчило, що йдеться про рік створення приладдя – відомі схожі датовані зображення чотирьох євангелістів, апостолів, святих, античних божеств та інші. На медальйоні з Марком вміщено дату 1540 р. [21, № 280], на трохи відмінному зображенні того ж Марка – 1544 р. [21, № 389, 392, 409], на медальйонах зі Спасителем та євангелістами дати 1543, 1545 р. [21, № 408, 409, р. 86].

Подібна ренесансна орнаментика була поширена на теренах Речі Посполитої та Великого князівства Литовського, у великих кількостях виготовлялася для продажу. Різноманітні стилістично схожі між собою сюжети належать одному майстру чи майстерні. Тиснення у вигляді

медальйонів із зображеннями чотирьох польських королів та королев не є самодостатнім ідентифікатором оправ саме острозького виробництва, оправи стародруків зі схожим тисненням доволі поширені в середині та другій половині XVI ст. Ідентифікатором служить не тільки тиснення, а й інші особливості, наприклад, острозький папір на форзацах.

Орнамент другої ролі або накатки, використаний в тисненні оправ острозького колегіуму, складається з доволі простого геометричного орнаменту у вигляді плетінки із ромбів та овалів. Ширина малюнка становить 12–13 мм. Зображення виконано в іншій художній стилістиці, вірогідно, воно належить до пізнішого часу. В альбомі Е. Лауцявічюса не зафіксовано жодного такого елемента, що підтверджує непарність двох різностильових накаток, і, як наслідок, невірогідність використання їх обох одразу в різних палітурних центрах.

Для отримання загального уявлення про інші оправи з використанням атрибутованих орнаментів тиснення проаналізуємо ще 15 стародруків зібрання Острозького колегіуму, короткі відомості про оправи та інші особливості яких подано в таблиці 2.

Загалом таких оправ дещо більше, і частково їх ідентифікація може тривати й надалі, оскільки іноді тиснення дуже затерте, окремі оправи збережені у фрагментах тощо.

Відповідно до відомостей, поданих у таблиці, оправи виготовлялися для стародруків формату в аркуші і в четвірку, менші книги з ідентичним тисненням трапляються суттєво рідше. Одні примірники містять записи, які охоплюють період з 1620-тих до 1650-х рр. [16, с. 524] (іл. 6), інші записів не містять, проте виготовлені в той самий проміжок часу. Серед аналізованих переважають оправи зі світлої шкіри, на відміну від оправ видань з форзацами з паперу острозького виробництва. Це оправи із суперекслібрисом А. А. Острозької, і з іншими середниками у вигляді Богородиці на півмісяці або монограми IHS. На форзацах примірників ідентифікуються різноманітні філіграні, тут не розшифровані, щоб не переобтяжувати публікацію. Відсутність на більшості форзацних аркушів острозького паперу вказує на те, що папірня або не працювала в цей час, або для палітурні колегіуму не був закуплений місцевий папір. Судячи зі скупих відомостей, папірня навіть у час роботи не була здатна перекрити всіх потреб міста Острога.

Доволі випадкова знахідка дозволила поглибити час виготовлення подібних до острозьких оправ до доколегіального періоду, а саме десь до

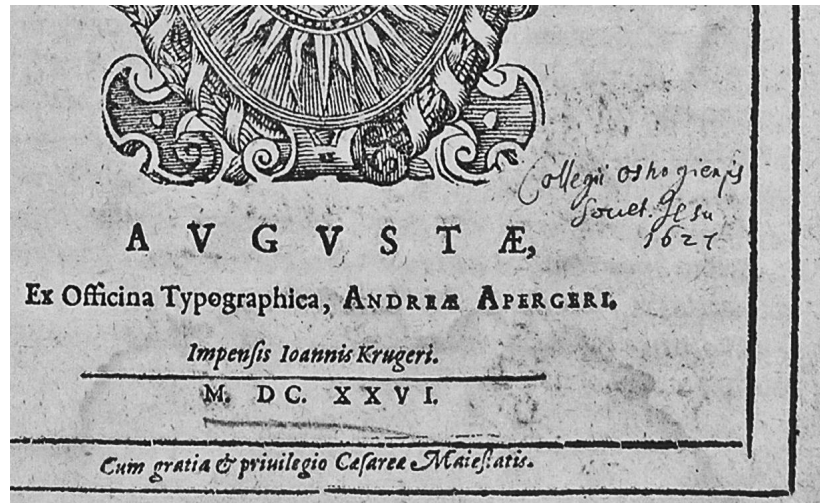
Таблиця 2

№	Шифр	Формат	Тиснення 1 (короли)	Тиснення 2 (розп'яття)	супер-екслібрис/середники	Залик полей	Матеріал оправи	Фабричні форзаці
1.	In.862/10	2	+	С	супер-екслібрис	без дати	дощка в світлій шкірі	верхній - Пюроа, нижній - Аугусть
2.	In.864	2	+	С	супер-екслібрис	1627 р.	дощка в світлій шкірі	нижній - Філігрань Слова з СЕ
3.	In.1038	4	+	+	Богородиця на пінаколі	без дати	дощка в коричняній шкірі	немає
4.	In.5892/10	4	-	+	-	без дати	картон в світлій шкірі	Ліва
5.	In.1595	2	+	+	супер-екслібрис	1637 р.	дощка в світлій шкірі	нижній - Лубяч
6.	In.1596	2	+	+	супер-екслібрис	немає	дощка у світлій шкірі	немає
7.	In.1514	2	+	+	супер-екслібрис	немає	дощка у світлій шкірі	Слова р з СЕ
8.	In.1600	4	+	+	супер-екслібрис	162...р.	дощка у світлій шкірі	Палітра та голміц р з СЕ
9.	In.1602	4	+	+	супер-екслібрис	без дати	дощка у світлій шкірі	нижній - нечітка
10.	In.1604	4	+	?	супер-екслібрис	без дати	картон у світлій шкірі	Лубяч (пошкоджена)
11.	In.1605	2	+	?	-	1647 р.	картон у світлій шкірі	немає

№	Шифр	Формат	Тиснення 1 (короли)	Тиснення 2 (розп'яття)	супер-екслібрис/середники	Залик полей	Матеріал оправи	Фабричні форзаці
12.	In.6522	2	+	?	середник ПЕС	без дати	дощка в світлій шкірі	нижній Ротн
13.	In.6885	4	С	+	середник ПЕС	1627 р.	картон у світлій шкірі	немає
14.	In.6889	4	+	С	супер-екслібрис	без дати	дощка у світлій шкірі	немає
15.	In.6895	4	+	+	середник з Р озв'язками	1640 р.	дощка у світлій шкірі	немає

перших двох десятиліть XVII ст. Ідентифікований спочатку на єзуїтських оправах елемент тиснення у вигляді медальйонів з зображеннями Сигізмунда, Сигізмунда Августа, Бони та Ізабели міститься на оправі «Книги о постничестві» Василя Великого 1594 р. зі збірки Музею книги Острозького державного історико-культурного заповідника [3]. Примірник надійшов до заповідника у 1960-х рр. зі Львівського державного історичного музею, містить печатку «Музей львовского Ставропигона» [3, с. 170–171].

Оправа примірника виготовлена з коричневої шкіри. Тиснення на верхній кришці складається з кибалкового середника з Розп'яттям, характерного для кирилических книг того часу, а також рамок та лінійок. Внутрішнє поле навколо середника прикрашене кількома видами рослинних віньєток різних розмірів. Ширша рамка має вигляд тиснення із зображеннями польських королів та королев, вужча – з малюнком рослинного орнаменту у вигляді квітів, ягід та жолудів. Нижня кришка розграфлена широкими горизонтальними та вертикальними смужками з тисненням. По зовнішньому периметру розміщена рамка з польськими королями, вертикальні смужки внутрішнього поля мають стилістично подібні до попередніх зображення алегорій із символами Віри («Фідес»), Надії («Спес») та Правосуддя («Юстиція»). Відповідне тиснення під кожним із зображень – «FIDES», «SPES»,

Лл. 6. Запис на титулі про належність примірника Острозькій колегії 1627 р.

«IVSTICIA» [21, № 114, 117, 120, 122; 159, 281]. Закцентуємо увагу на тому, що тиснення з алегоріями ідентифіковане на ще одній книзі – «Ecclesiasticae historiae» Євсевія Кесарійського 1557 р. зі збірки Межирицького монастиря, про яку йтиметься далі.

У примірнику «Книги о постничестві» 1594 р. збереглися залишки двох давніх автентичних застібок із жовтого металу, дуже подібних до застібок інших оправлених в Острозі примірників. Для форзацних аркушів «Книги о постничестві» 1594 р. використано папір із водяним знаком острозької папірні іншого сюжету порівняно із описаними вище. Малюнок філіграні примірника Василя Великого зображує чотиридільний герб князів Острозьких, подібний до уміщеного в самій «Книзі о постничестві» – на щиті чотири герби – Погоня Руська (Юрій Змієборець), Погоня Литовська, Баклай та Конча в орнаментальному обрамленні. Від зображення гербу Баклай залишилась лише риска, інші елементи втрачено.

Комплексне вивчення паперу «Книги о постничестві» 1594 р. показало, що при друкуванні тиражу книги маркований такою філігранню папір не використовувався [4, с. 101–104]. Подібний водяний знак О. Мацок датує 1606–1607 р. [8, № 368, с. 141, 261, 274] із посиланням на дослідження М. Гембаровича [20, № 122]. Але вміщена в праці М. Гембаровича

філігрань, на відміну від знаку з форзацного аркуша, не має дефектів зображення. Відтак знак з форзацу «Книги о постничестві» хронологічно трохи пізніший.

Використання острозького паперу для форзаців «Книги о постничестві» вказує на опрацю місцевого виробництва. Оскільки філігрань форзацних аркушів датується щонайменше на 10 років пізніше від часу друкування, то ці аркуші не були видавничими або захисними, вони були пізніше використані палітурником при виготовленні оправи. Ми вже вказували на те, що папір острозького виробництва навряд чи надходив на продаж в інші населені пункти, де працювали палітурні. Відтак на основі тиснення та форзацних аркушів з острозькою філігранню опрацю цього примірника можна вважати виготовленою в палітурні Острога наприкінці першого десятиліття XVII століття. Єзуїтський осередок сформувався тут лише в середині 1620-х рр., тому опрацю «Книги о постничестві» 1594 р. з фондів Острозького державного історико-культурного заповідника фіксує існування тут палітурні в першому десятилітті XVII ст. і демонструє репертуар знарядь тиснення, що тут використовувалися.

З урахуванням цих фактів цілком актуальною може бути й гіпотеза про те, що палітурне знаряддя в Острозі, зокрема, із зображеннями польських королів, залишилося ще від давніших часів – Василя Костянтина Острозького або й його батька Костянтина Івановича Острозького, чи брата Іллі Острозького. Гіпотезу про давнє потрапляння палітурного знаряддя до Острога поки не можна підкріпити фактичним матеріалом. Жодної книжки, яка б точно була задокументована як власність одного з князів, нам невідомо. Проте згаданим князям Острозьким, як й іншим представникам родини відповідно до їх статусу, напевне, належали збірки книг.

Опосередковано тяжіння до середини XVI ст. демонструють і сюжети із зображеннями представників родини Ягеллонів Сигізмунда Старого, його другої дружини Бони Сфорци і їхніх дітей, нащадка королівського трону Сигізмунда Августа та його сестри Ізабелли Ягеллонки, що були актуальні до 1572 р., тобто до смерті останнього із персонажів – Сигізмунда Августа.

Розширити ареал побутування друкарського знаряддя дозволив аналіз орнаментики оправи одного з примірників видання, що походить зі збірки Межирицького монастиря. Це твір Еусебіуса Памфіліуса, чи Євсевія Кесарійського, одного з отців церкви і фундатора церковної історії, «Ecclesiasticae historiae», надрукований у Базелі Ієронімом Фробеном у 1557 р., шифр зберігання In357. Великоформатне видання збереглося в

давній майстерно виготовленій оправі з дощок, обтягнених коричневою шкірою. На верхній кришці вверху тиснення назви «HISTORIA ECLESIASTICA EVSEBII». Загалом тиснення верхньої кришки має вигляд прямокутного вертикально витягнутого за формою середника із зображенням Богоматері, кількох рядів різних смужок, двох орнаментальних рамок та окремих віньеток. Серед малюнків тиснення використано таку ж рамку із зображеннями польських королів. Інша вужча рамка із ангелами та вазонами на переглянутих нами оправах з Острозького єзуїтського колегіуму поки не виявлена.

Нижня кришка «Церковної історії» за характером тиснення теж представляє собою середне поле і кілька рядів рамок, ширша з польських королів, ще одна зі стилістично подібними зображеннями алегорій з символами Віри («FIDES»), Надії («SPES»), Любові («CARITAS»), Правосуддя («IUSTICIA») [21, № 114, 117, 120, 122; 159, 242, 281, 422; р. 50, 51]. Цей малюнок тиснення виявився ідентичним використаному на оправі примірника Василя Великого з Острозького заповідника. Стилістично зображення близькі до польських королів, ширина 15 мм. В оформленні нижньої кришки використано й орнамент у вигляді султанів, що доволі часто трапляється на оправах примірників зі збірки Острозького колегіуму. Середник верхньої кришки має вигляд прямокутника із зображенням Богоматері з Богонемовлям, що стоїть на півмісяці, розміри 64 x 47. Подібний бачимо в альбомі Е. Лауцявічюса, але на описаній там оправі немає інших елементів тиснення [21, № 352, р. 78], що могли б мати стосунок до острозького інтролігаторського осередка.

Загалом оправка «Церковної історії» Євсевія Кесарійського виглядає як робота досвідченого висококласного палітурника. Збереглися залишки тонких застібок з жовтого металу, подібні до застібок на книжках колегіуму. Однак обріз фарбований сіро-жовтим, а не червоним, як у переважній більшості книг збірки острозьких єзуїтів.

Судячи із записів, примірник «Церковної історії» 1557 р. спочатку було вкладено в Межирицький монастир 1629 р. Станіславом, прізвище якого нам не вдалося прочитати («Ex bibliotheca Conventus Mederecensis» «Post obitum Magnifici Domini Stanislai [...] pro Conventus Mederecensis 1629»). Потім примірник перемістився до Києва до збірки Пустинно-Микільського монастиря за заповітом ченця Геннадія Максимовича («Ex libris Gennadii Maximowicz Monachi Conventus S. Nicolai eremitari Emptus 10 flor. Applicatus eidem Conuentui post obitum»). А далі зберігався у бібліотеці Київської

духовної семінарії, на що вказують печатки та шифри цієї збірки (V.1.52). Оправу його напевне виготовлено у Межиричі чи поблизу, наприклад в Острозі. Межирицький Свято-Троїцький монастир був давньою фундацією князів Острозьких, змінивши свій статус з православного на францисканський. Філіграні обидвох форзаців примірника – Новіна знизу з літерами CG [19, s. 274, 251, 114], знак датується 1553 р., виготовлення такого паперу приписується папірні в Млодзейовіце в Краківському воєводстві, маркований філігранями цього геральдичного сюжету папір побутував на волинських теренах. Однак і більш детальний аналіз всіх елементів тиснення примірника, і точніше встановлення часу виготовлення оправки та датування філіграні, яке викликає в нас сумнів, стануть предметом подальшого дослідження.

Залишки оправки з тисненням у вигляді ромбів і овалів, схожих на острозькі, але після реставрації і дублювання на сучасну шкіру, бачимо на одному з примірників «Зерцала богословії» Кирила Транквіліона Ставровецького, виданого ним у Почаєві у власній друкарні 1618 р. Кир.2101п. Від давньої оправки збережено лише покриття нижньої кришки з темної шкіри, розграфлене вертикальними та горизонтальними смугами з аналізованим нами вище геометричним орнаментом і кріпленнями застібок, покриття верхньої кришки не збережене. Точно обміряти при візуальному обстеженні розміри елементів тиснення теж неможливо, оскільки шкіра давньої оправки через погану збереженість сильно деформована. Беззаперечно атрибуувати виготовлення цієї оправки острозьким палітурникам важко за браком аргументів, можна лише висловити таке припущення. В примірнику, який зараз реставровано, є частково збережені вкладні та власницькі записи. На звороті першого збереженого аркуша вказано приналежність його до збірки Почаївського монастиря отців василіан 1758 р. Поаркушний кириличний запис містить інформацію про те, що книжка «раба божия ієрея Димитрия Михайловича», «презвітера вєси Дунаєва», яку подарував йому тєсть у травні 1737 р. Для переконливих висновків, чи саме в Острозі було виготовлено оправку цього примірника, аргументів недостатньо, оправку «Зерцала богословії» можна спробувати визначити як випадковий збіг, на відміну від усіх інших зафіксованих випадків, проте цей матеріал теж має бути залученим до дослідження задля його об'єктивності.

Майже детективним продовженням сюжету щодо побутування острозької орнаментики стало випадкове виявлення тих самих двох

елементів тиснення «з королями» та «з ромбами/овалами» на оправах київського, новгород-сіверського та чернігівського друку. Наразі нами переглянуто значні масиви видань насамперед кириличного друку друкарень Києво-Печерської лаври, Новгород-Сіверської та Чернігівської друкарень, проте зафіксовано усього сім таких оправ. Причому шість із них – це латиноширифтні польськомовні твори Іоанікія Галятовського, видані форматом у четвірку – київський «Messiasz Prawdziwy» 1672 р., новгород-сіверський «Stary kościół zachodni» 1678 р., чернігівські «Alphabetum rozmaitym heretykom» 1681 р. в трьох примірниках та «Alkoran Machometow» 1683 р. І одне київське кириличне видання «Труб на дни нарочитыя» Лазаря Барановича 1674 р. Публікації творів Лазаря Барановича та Іоанікія Галятовського об'єднує не лише співпраця двох визначних релігійних письменників, а й як фундатора та персонального опікуна як Чернігівського архієпископа друкарень в Новгороді-Сіверському та Чернігові, а точніше, однієї друкарні, що перемістилася з одного населеного пункту до іншого разом із самим Лазарем Барановичем.

Як видно з наведеної нижче таблиці 3, всі примірники походять з різних збірок, насамперед київських – Печерської лаври, Михайлівського Золотоверхого та Видубицького монастирів, Софійського собору, Київської духовної академії та Московської Синодальної бібліотеки. Місця побутування примірників з ідентичними елементами тиснення в різних монастирських збірках свідчать про те, що не йдеться про палітурно котрогось із монастирів. Можемо припустити, що всі оправи виготовлені майстром, пов'язаним або персонально з професійним книжним гуртком Лазаря Барановича, до якого належав і Іоанікія Галятовський, а саме в цей час перший з них підбирав співробітників для відкриття єпископської друкарні, або київського палітурника, який працював самостійно, що значно менш вірогідно. Варто врахувати й факт роботи в цей час у друкарні Києво-Печерської лаври, і вірогідно, в монастирській палітурні як працівників вихідців з польських та західноукраїнських земель [13, с. 348], можливо, палітурне знаряддя перемістилося з кимось з них.

Виявлення примірника твору І. Галятовського «Alkoran Machometow» 1683 р. з Московської Синодальної бібліотеки [10, с. 171–172], підписаного серед інших книжок збірки за повелінням Синоду архідияконом Гедеоном 1772 р., з тисненням зображень польських королів, на тлі складних стосунків Росії з Річчю Посполитою виглядає доволі контраверсійно, хоча зображення в тисненні оправ, і навіть сюжети оформлення самих

Таблиця 3

№	№№о сааб'яаг'у	Ааоо, гаааа	Т тент'оаае	Аааагаае аааагаг'у	Саааа
1	KI E V 6/98(1 (1а. 2772947)	Galatowski J. Messiasz Prawdziwy 1672. 4°	Атөөе а етөе-гаае өөө. Ааоогу өөөөа – өт'ооо'т өө нанаа'т өө с Дт'с'юоу, да'т өө с т'о'а'а'т'о'т, т'еа'гу – ааоөөаеу' да атөөт'т'оаеу' т' өөөө	Дт' ае/таае т'а т'а'т'о өөөөа, т'т'еунөөө өт'ө'т'а т'а'а°	Ке'а'т-т' а-аооөа өааа
2	Ккө. 994	Аааагаае-Еааа. Ооооо т'а а'т'е т'аа'т'өоу. 1674. 2°	Атөөе а етөе-гаае өөө. Ааоогу өөөөа – нанаа'т өө с Дт'с'юоу, да'т өө с т'о'а'а'т'о'т, т'еа'гу – ааоөөаеу' да атөөт'т'оаеу' т' өөөө	Дт' ае/таае т'а т'а'т'о өөөөа, т'т'еунөөө өт'ө'т'а т'а'а°	Ке'а'т-Ааааооөөө т' өөөө'ануөөө т'т'анөөө
3	№т. 676б (1а. 2867948)	Galatowski J. Stary kosciol zachodni. 1678. 4°	Каоо'т' а нанаа'т-өт'ө-гаае өөө. Ааоогу өөөөа – нанаа'т өө с өт'ооо'т өт' с'таааа'га'гу' Ата'т' аааа', т'еа'гу – ааоөөаеу' да атөөт'т'оаеу' т' өөөө	С'таааа'га'гу' т'т'еунөөө өт'ө'т'а т'ноот'с'уө'а'т' өө'т'о т'а т'а'т'о өөөөа, өт'т' а'а/таае'а т'а'а°	Ке'а'т-№т'ө'енуөөө т'а'т'о
4	Д 1336	Galatowski J. Alphabetum. 1681. 4°	Каоо'т' о оа'т' өт'ө-гаае өөө. Ааоогу өөөөа – нанаа'т өө с өт'ооо'т өт' Дт'с'юоу, т'еа'гу – ааоөөаеу' да атөөт'т'оаеу' т' өөөө	С'таааа'га'гу' т'т'еунөөө өт'ө'т'а т'ноот'с'уө'а'т' өө'т'о т'а т'а'т'о өөөөа, өт'т' а'а/таае'а т'а'а°	Ке'а'т-т' өөөө'ану-- өөөө с'т'ө'т'о' ааоөөө т'т'анөөө
5	№Н. №т. 1446 (1а. 2868454)	Galatowski J. Alphabetum rozmaitym heretykom 1681. 4°	Каоо'т' о оа'т' өт'ө-гаае өөө. Ааоогу өөөөа – өт'ооо'т өө нанаа'т өө с Дт'с'юоу, да'т өө с т'о'а'а'т'о'т, т'еа'гу – ааоөөаеу' да атөөт'т'оаеу' т' өөөө	С'таааа'га'гу' т'т'еунөөө өт'ө'т'а т'ноот'с'уө'а'т' өө'т'о т'а т'а'т'о өөөөа, өт'т' а'а/таае'а т'а'а°	Ке'а'т-№т'ө'енуөөө т'а'т'о
6	КАА, ВХV 7/210(3 (1а. 2838900)	Galatowski J. Alphabetum rozmaitym heretykom 1681. 4°	Каоо'т' о оа'т' өт'ө-гаае өөө. Ааоогу өөөөа – өт'ооо'т өө нанаа'т өө с Дт'с'юоу, да'т өө с т'о'а'а'т'о'т, т'еа'гу – ааоөөаеу' да атөөт'т'оаеу' т' өөөө	С'таааа'га'гу' т'т'еунөөө өт'ө'т'а т'ноот'с'уө'а'т' өө'т'о т'а т'а'т'о өөөөа, өт'т' а'а/таае'а т'а'а°	Ке'ануөа аоо'а'а аөааа'гу
7	Д 1373	Galatowski Joannicy. Alkoran Machometow. 1683. 4°	Каоо'т' о -ааа'т'т' өт'ө-гаае өөө. Ааоогу өөөөа – өт' а'аа'т' өө т'о'а'а'аеу'т'ө нанаа'т өө, т'еа'гу – ааоөөаеу' да атөөт'т'оаеу' т' өөөө	С'таааа'га'гу' т'т'еунөөө өт'ө'т'а т'ноот'с'уө'а'т' өө'т'о т'а т'а'т'о өөөөа, өт'т' а'а/таае'а т'а'а°	т'т'ө'т'ануөа №т'т'аеу'а а'ае'т'оаеа

стародруків в заставках, кінцівках та ініціальних літерах сприймалися формально, до них не прискіпувалися, активних процесів «делатинізації» орнаментики не відбувалося, і конкретне тиснення на цій оправі з обтягнутого шкірою картону, нечітке, тому ідентифікувати навіть підписані портети складно. Час потрапляння примірника до Москви невідомий, на

нижньому форзацному аркуші є запис про приналежність книги дякону Павлу Вологжаніну [10, с. 171–172]. Варто відзначити лише те, що твори І. Галятовського, попри формальну заборону київських видань патріархом Йоакимом, активно побутували і користувалися великим попитом на російських теренах.

Можна спробувати пов'язати переміщення орнаментики також із особою Іоанікія Галятовського. Як відомо, у 1663–1668 рр. він перебував у Західній Україні і в Білорусі, а саме в Уневі, Львові, Мінську, Слуцьку [18, с. 39–44]. Проте більш конкретними фактами про обставини його переміщення дослідники не володіють, можливо, доля заносила його й до Острога або зводила з кимось із тих, хто співпрацював з Острозькою єзуїтською колегією.

Тільки одне з виявлених за спільністю орнаментики тиснення видань кириличне – «Трубы на дни нарочитья» Лазаря Барановича 1674 р. Воно надруковане великим форматом, при виготовленні оправи застосовано цілком стандартні для київських книг елементи оздоблення. Орнаментика в описаних оправах використана непослідовно – на двох із них є тільки орнамент з ромбів з овалами, на п'яти – тільки медальйони з королями, обидва орнаменти разом на жодній з оправ не використані. Однак виявлення орнаментики на семи оправах виключає факт випадковості збігу. В той же час перегляд великого масиву видань друкарень Києва, Чернігова та Новгород-Сіверського, переважно кириличних, не показав інших оправ з використанням такої ж орнаментики. При цьому варто врахувати й те, що в цей час не було традиції опрацювати тиражі українських друкарень в однакові оправи, всі оправи були одиничні, тому практично не трапляється двох стародруків в однакових оправах. Проте контурні середники на частині з наведених у таблиці оправ із зображеннями Розп'яття та Богородиці вказують на їх виробництво у Новгороді-Сіверському чи Чернігові, і ці елементи використовувалися при виготовленні місцевих оправ.

Якщо поставити питання про час переміщення орнаментики з Острога до Києва, то, послугуючись записами на книгах, в Острозі саме ці два види накаток використовувалися з 1620-х до 1650-х рр. Відповідно з датуванням київських, новгород-сіверських та чернігівських друків палітурне знаряддя опинилося і почало використовуватися в Києві не раніше початку 1670-х рр. Як прийнято вважати, Острозька колегія призупинила свою роботу в зв'язку з подіями доби Хмельниччини з кінця 1640-х рр. і не функціонувала до 1660-х рр. [11, с. 69]. Можна було б

запропонувати версію про грабунок академії козаками, які привезли знаряддя тиснення до Києва, але ця версія не видається обґрунтованою, оскільки грабіжники мали б знати, з чим мають справу, обережно до нього ставитись, завезти з волинських теренів до Києва і віддати тому, хто правильно розпорядиться знаряддям, що занадто ускладнює конструкцію. Простіше уявити або книжника, який побував в Острозі, і щось там купив, або майстра-палітурника (чи друкаря, гравера), який переїхав для роботи на безпечнішій території з власним інструментом. Незайве в цьому контексті згадати, що в 60-70-х рр. XVII ст. багато майстрів видавничої справи були поляками, тобто західняками [13, с. 348].

Відтак ми описали оправи шести стародруків, виготовлені з використанням орнаментики двох сюжетів, умовно названих за характером тиснення сюжетами «з королями» та «ромбами/овалами», що супроводжується використанням для форзаців паперу острозького виробництва з місцевими філігранями. Також до масиву книг Острозького єзуїтського колегіуму з оправами його палітурні було долучено й характеристику оправи кириличної «Книги о постничестві» Василя Великого 1594 р. зі збірки Острозького історико-культурного заповідника. Її дослідження засвідчило появу палітурного знаряддя в Острозі раніше від утворення єзуїтського освітнього осередка. Ареал побутування ідентичного палітурного знаряддя розширено до близького до Острога Межирицького монастиря. Зафіксовано й оправу кириличного «Зеркала богословіи» Кирила Транквіліона Ставровещького, виданого у Почаєві 1618 р., на якій використано ідентичне тиснення орнаменту ромбів з овалами; виготовлення цієї оправи в острозькій палітурні поки під питанням, проте свідчить про використання для оправ схожого знаряддя на Волині, зокрема, в Почаєві, Рохманові або поблизу в перші десятиліття XVII ст. Висловлено гіпотезу про переміщення знаряддя художнього оформлення оправ стародруків з Острозького колегіуму до Києва, потім Новгород-Сіверського та Чернігова, і охарактеризовано використання його в оправах книг, виданих місцевими друкарнями, переважно на творах І. Галятовського. Внаслідок цього здійснено спробу пов'язати переміщення орнаментики з особами Л. Барановича чи І. Галятовського. Досліджені оправи примірників надають новий матеріал для вивчення інструменту палітурників Острозького єзуїтського колегіуму та ставлять питання про ширше комплексне дослідження масиву оправ стародруків цього давнього історичного зібрання.

by Basil the Great of 1595 copies as a source for study of Ostrog printing center work]. *Ostrozka davnyina: nauk. zb.*, 2, 99-113. [In Ukrainian].

5. Kamanin, I. & Vitvitska, O. (1923). *Vodiani znaky na paperi ukrainskykh dokumentiv XVI i XVII v.: 1566-1651*. [Water marks on paper of Ukrainian documents of 16 and 17 cc. : 1566-1651]. Kyiv, Ukraine : Drukarnia UAN. [In Ukrainian].

6. Matsiuk, O. Ya. (1994). *Istoriia ukrainskoho paperu*. [The history of Ukrainian paper]. Kyiv, Ukraine : In-t ukr. arkhеоhraf. [In Ukraine].

7. Matsiuk, O. Ya. (1995). Ostrozka papirnia kintsia XVI-XVII st. [Ostrog paper mill of the end of 16-17th cc.]. *Ostrozka davnyina : Doslidzh. i materialy*, 1, 37-39. [In Ukrainian].

8. Matsiuk, O. Ya. (1974). *Papir ta filihrani na ukrainskykh zemliakh : XVI- pochatok XX stolittia*. [Paper and filigrees on Ukrainian lands: 16 - the beginning of 20th c.]. Kyiv, Ukraine : Nauk. dumka. [In Ukrainian].

9. Miaskova, T. Ye. (2007). Biblioteka Ostrozkoho iezuitskoho kolehiumu: istoriia vynykennia, funktsionuvannia ta suchasnyj stan. [The library of Ostrog Jesuit Collegium: history, function and current state]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*, 11, 122-135. [In Ukrainian].

10. Rudakova, Yu. K. (2015). Latynoshryftni vydannia tvoriv Ioanykii Haliatovskoho u fondi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: istoriko-knyhoznavche doslidzhennia prymirnykiv. [Editions of the works of Ioanikii Galiatovsky in Latin script in the fond of V. Vernadsky National Library of Ukraine: historical and bibliological study of the exemplars]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*, 19, 158-181. [In Ukrainian].

11. Sieriakov, S. O. (2016). Ostrozka iezuitska shkola v druhij polovyni XVII st. : materialne pidgruntia isnuvannia, vykladatskyi sklad, intelektualno-kulturnyi potentsial. [Ostrog Jesuit school in the second part of 17th c. : resource base of existence, the magistral stuff, intellectual and cultural potential]. *Ostrozka davnyina : Naukovy zh.*, 5, 67-84. [In Ukrainian].

12. Sotnichenko, P. A. (1981). K istorii biblioteki Ostrozhskoj shkoly. [To the history of Ostrog school library]. *Fedorovske chtenija*, 1981, 148-151. [In Russian].

13. Titov, F. I. (1918). *Tipografiia Kievo-Pecherskoj lavry: Istoricheskii ocherk : (1606-1616-1916)*. [The Kyiv-Pechersk Lavra printing-house. Historical sketch (1606-1616-1916)]. Kyiv, Ukraine. [In Russian].

14. Tsiborovska-Rymarovich, I. O. (2013). Knyhozbirnia Ostrozkoho iezuitskoho kolehiumu: dzherela pro komplektatsiiu bibliotechnoho fondu ta ikh informatiina napovnenist. [The library of Ostrog Jesuit Collegium. Sources on library fund complement and its informational content]. *Ostrozka davnyina: nauk. Zb.*, 2, 114-120. [In Ukrainian].

15. Tsiborovska-Rymarovich, I. O. (2015). Rukopysni provenientsii ta vlasnytski knyzhkovi znaky yak dzherelo do istorii formuvannia knyzhkovoho fondu biblioteki Ostrozkoho iezuitskoho kolehiumu. [Handwritten provenances and owners book signs

as a source to the history of book fund of Ostrog Jesuit Collegium library formation]. *Ostrozka davnyina: nauk. zb.*, 4, 73-92. [In Ukrainian].

16. Tsiborovska-Rymarovich, I. O. (2015). Starodruky z knyhozbirni Ostrozkoho iezuitskoho kolehiumu u fondakh Muzeiu knyhy ta drukarstva m. Ostroha: knyhoznavchyi ta dzhereloznavchyi analiz prymirnykiv, istoriia nadkhodzhenia. [The old-printed books of the Ostroh Jesuit College Library in the Museum of book history and printing in Ostroh: book-knowledge and source analysis of the copies and the history of the transfer]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 42, 520-542. [In Ukrainian].

17. Shemeta, Yu. M. (2003). Superekslibrys Anny-Aloizy Ostrozkoj u fondakh Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. [The super ex libris of Anna Elosa Ostrozka in funds of Vernadsky National Library of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 10, 2003. [In Ukrainian].

18. Yakovenko, N. M. (2017). *U poshukakh Novoho neba : Zhyttia i teksty Yoanykii Galiatovskoho*. [Searching for New sky. The life and texts of Joannicy Haliatovsky]. Kyiv, Ukraine : Laurus; Krytyka. [In Ukrainian].

19. Budka, W. (2009). Papiernia w Młodziejowicach. *Antologia prac hictoryka papiernictwa Włodzimierza Budki*. [Dusznici – Zdroj]. [In Polish].

20. Gębarowicz, M. (1966). Z dziejw papiernictwa XVI-XVIII w. *Roczniki biblioteczne*. T. 10, Z. 1-2, Wrocław-Warszawa, Poland. [In Polish].

21. Laucevičius, E. (1976). *XV-XVIII a. knygu įrišimai Lietuvos bibliotekose*. Vilnius, Lithuania: Leidykla «Mokslas». [In Lithuanian].

Nataliia Bondar,

PhD, Senior Researcher, Head of Department of Old Printed and Rare Books, Vernadsky National Library of Ukraine

Vernadsky National Library of Ukraine,
3, Holosiivskyi ave., Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: bondarnat@ukr.net

rel.: (044)288-13-85

Ornamentation of Ostrog Jesuit Collegium bindings and mysteries of their migration

In the article typical old-printed books of Ostrog Jesuit Collegium collection bindings are analyzed. Arguments on their local manufacturing, proved by similarity of impression ornaments, super ex libris of patroness A. A. Ostrozka and filigrees of Ostrog paper mill at end-leaves, are provided. The filigrees, found in six copies, are dated by 1630-1640es, which corresponds to inscriptions on the copies about their belonging to Ostrog Collegium.

Two types of stamping, used in adjoining to Ostrog Jesuit Collegium book bindery workshop, are identified. One of them contains images of four Polish kings and queens in roundels – Sigismund I the Old, Sigismund II August, Bona and Elisabeth, and the date 1540. The second type of stamping is presented by geometrical pattern, made of diamonds and ovals. On basis of E. Lautsiavichius album of binding ornamentation, the usage of the first stamping type in different old-printed books bindings, not connected to Ostrog culture center, is observed.

The identical stamping, which corresponds to the first type, on the binding of *Kniga o Postnytsivi* (The Book of Lenten) by St. Basil the Great 1594 from Ostrog historic and cultural conservation area Museum of book collection, is characterized. This stamping evidences that relevant binding tools appeared in Ostrog before Jesuit study center was founded. The issue of identification with use of stamping elements and other old bindings, in order to find remains of old V. K. Ostrozky library, is stated. The same ornaments were found at binding of copy from Franciscan monastery in Mezyrichia, near Ostrog. Later this copy appeared in Kyiv Pustynno-Mykilsky monastery. The transition of binding tools, used in Ostrog Jesuit Collegium, to Kyiv, then to Novgorod-Siversk and Chernigiv, and its further utilization in bindings of books with works of Lazar Baranovich and Ioannicij Galiatovsky, published by local printing-houses, is pointed. The attempt to relate transition of ornaments with Ioannicii Galiatovsky is made.

Keywords: old-printed books bindings, Ostrog Jesuit Collegium book binding mill, binding industry in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2019 р.